

Тортіка М. В.

ORCID: 0000-0001-9674-5629

доктор історичних наук, доцент,

професор кафедри музейно-туристичної діяльності

Харківська державна академія культури

м. Харків, Україна

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕНЬ ПАМ'ЯТОК ПРОТОБОЛГАРСЬКОГО ТИПУ В МУЗЕЙНИХ ЗІБРАННЯХ БОЛГАРІЇ

Ключові слова: протоболгарські артефакти, Перещепинський скарб, відтворення, музей, предмети побуту, костюм.

Звертаючись до теми рухомих пам'яток протоболгарського типу і специфіки відтворень цих предметів в експозиційній роботі болгарських музеїв, потрібно зазначити декілька основних напрямків їхнього наукового музеологічного аналізу.

Насамперед треба визначитися з інтерпретацією базового музейного матеріалу, а саме з яким розумінням меж того, що слід вважати музейним предметом протоболгарського типу. Отже, у цьому разі йдеться про відображення матеріальної культури кочових і напівкочових тюркомовних племен, географічна локалізація яких традиційно пов'язується з Північним Причорномор'ям, Приазов'ям та нижньою течією Дунаю. З цілком зрозумілих причин до великих музейних зібрань Болгарії потрапили пам'ятники, пов'язані з матеріальною культурою тих протоболгарських племен, які прийшли на Балкани (і в Болгарію зокрема) як носії етнічної та матеріальної традиції кочового об'єднання, очолюваного ханом Кубратом, а також пов'язані з тією хвилею протоболгарської експансії на Балканах, яку уособлювали етнічні протоболгарські групи, очолювані ханом Аспарухом. Водночас слід зазначити, що основу музейних зібрань Національного археологічного інституту з музеєм БАН (НАІМ БАН), Національного історичного музею в Софії (НІМ), пам'яток музею в Національному історико-археологічному заповіднику "Плиска", а тим паче в Національному історико-археологічному заповіднику "Великий Преслав" становлять більш пізні пам'ятки, пов'язані з дифузією культури кочового співтовариства перших протоболгар із візантійською і ранньослов'янською традицією та матеріальною культурою осілого населення зазначених територій. Як наслідок, деякі пам'ятки, подібні до артефактів Перещепинського скарбу, не потрапили до музейних зібрань

Болгарії. Саме це стало причиною ще одного напрямку у вивченні процесу музеологізації протоболгарських пам'яток. Йдеться про створення музейних копій та відтворень і характер їхньої експозиційно-комунікативної інтерпретації в Болгарії.

Отже, одними з найвідоміших атрактивних музейних відтворень стали копії пам'яток Перещепинського скарбу, який було виявлено в 1912 р. неподалік від села Мала Перещепина на відстані 13 кілометрів від Полтави. Більша частина цього скарбу (понад сто предметів, включно з дрібними речами та монетами) була кількома етапами передана до Державного Ермітажу в Санкт-Петербурзі. Нині колекцію повністю опрацьовано й опубліковано. Загальна вага античних, візантійських, перських, кавказьких золотих виробів скарбу становила 25 кг, срібних – 50 кг.

Копії предметів Перещепинського скарбу настільки точні і науково виважені, що практично не відрізняються від оригіналів. Такий самий науковий підхід та характер копіювання характерний і для унікального барельєфа в НАІМ БАН. Цей барельєф точно повторює обриси Мадарського вершника, який висічено в скелях Північно-Східної Болгарії та який на сьогодні є пам'ятником, що входить до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Зовсім інакше сприймаються експозиційно-комунікаційні завдання відтворень і реконструкцій предметів побуту та костюмів додаткового фонду НІМ і музею в Плиссці.

За основу музейної інтерпретації цих пам'яток узято принципи історичної пам'яті, той архетип історичної свідомості, який притаманний сучасній етнокультурній традиції Болгарії. Слід підкреслити, що деякі з цих предметів пройшли багаторазове повторення і сьогодні використовуються як муляжі. З деякими репліками можна фотографуватися, костюми можна приміряти, муляжі кубків і мечів – узяти в руки.

Отже, виникає реальна потреба уточнити, що собою являють предмети-відтворення і чим вони в кінцевому підсумку відрізняються між собою. Однак треба зазначити, що, які б характеристики музейної копії не були ідентифіковані сьогодні, врешті-решт, важливим є одне: без доповнення протоболгарських колекцій предметами-відтвореннями їхній показ був би неповним, а історико-культурне значення залишалося б не до кінця розкритим.